

מלאכת הוצאה – בין מן למשכן

תקציר: מתוך ט"ל מלאכות שבת זכתה מלאכת הוצאה למספר המשניות והסוגיות הגדולה ביותר במסכת שבת. התייחסות נרחבת זו אומרת דרשני – יש לברר במה נתייחדה מלאכה זו? שיעורנו יתחלק לשלושה חלקים. בחלק הראשון נדון בחלקיה השונים של מלאכת הוצאה – פעולת הוצאה וההכנסה, ובמחלוקת התלמודים בשאלה האם מדובר באב ותולדה או שני מאפיינים של אב אחד. בחלק השני נעבור לעסוק במקורותיה של המלאכה, אשר בשונה משאר מלאכות זכתה למספר מקורות מן הכתובים, נעייין בשיטת בעלי התוספות המבינים כי ריבוי המקורות הקיימים למלאכה זו נובעים דווקא מהיותה מלאכה גרועה, נעמוד על משמעות הביטוי, ונבחן את עמדת הרמב"ם ביחס למלאכה תוך שימת לב לשאלה באיזו מידה עלינו להתייחס לכל אחד מן המקורות. בחלק השלישי והאחרון נבחן לאור הניתוח שהצענו מהו המוקד במלאכת הוצאה: פרשת המן כשיטת בעלי התוספות או מלאכת המשכן כשיטת הרמב"ם. במידה ואכן מדובר במלאכה, נעסוק בהגדרות השונות המופיעות בראשונים למלאכת הוצאה, נפתח בשיטת בעלי התוספות כי הוצאה מלאכה גרועה ונעבור משם לדברי הרמב"ם שאינו רואה במלאכה זו מלאכה גרועה.

א. פתיחה¹

או מלאכת המשכן כשיטת הרמב"ם. אנו נראה כי המן והמשכן משקפים שני תפיסות ביחס למהות איסור הוצאה: התכנסות האדם לעבר רשות היחיד ושמירת אוירת השבת (מטרה העולה מדברי ירמיה הנביא בתוכחתו) או שמא מדובר במלאכה לכל דבר ועניין, והגדרתה הנובעת מתוך תפיסה כי המקום עושה את החפץ. במידה ואכן כך הדבר, נעסוק בהגדרות השונות המופיעות בראשונים למלאכת הוצאה, נפתח בשיטת בעלי התוספות כי הוצאה מלאכה גרועה ונעבור משם לדברי הרמב"ם שאינו רואה במלאכה זו מלאכה גרועה. בסיום השיעור, נעמוד על משמעות מלאכת הוצאה בימינו - בעולם בו יש עירוב (לסומכים עליו) ורשות היחיד ורשות הרבים אחד הם, כך שמרבית הלכות הוצאה הם בבחינת דרוש וקבל ושכר⁴.

ב. בין הוצאה להכנסה

בתלמוד הבבלי נחלקת מלאכת הוצאה לשני חלקים: הוצאה והכנסה. הוצאה היא הפעולה בה האדם מוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, ואילו ההכנסה היא הפעולה בה האדם מכניס חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד. הגמרא בשבת צו ע"ב יוצאת מתוך נקודת הנחה לפיה יש במלאכת הוצאה אב מלאכה עצמאי (המכונה: 'הוצאה'), קרי: מעבר מרשות היחיד לרשות הרבים מוגדר כ'אב'. ברם בתלמוד הירושלמי (שבת, א, א) משמע כי הוצאה והכנסה שניהם אב אחד בעל שני מאפיינים. בשני התלמודים המקור ממנו נלמדים האופנים השונים של

מתוך ט"ל מלאכות שבת זכתה מלאכת הוצאה למספר המשניות והסוגיות הגדולה ביותר במסכת שבת. התייחסות נרחבת זו אומרת דרשני – יש לברר במה נתייחדה מלאכה זו? יתר על כן, ידועים דברי בעלי התוספות כי הוצאה מוגדרת כ'מלאכה גרועה'². בשונה משאר המלאכות אשר הן בעלות אופי יצרני, במלאכת הוצאה מעביר האדם חפץ ממקום למקום ולא מייצר דבר בהזזה זו³. נראה שפן זה של העדר היצירה הוא אשר מאפיין את מלאכת הוצאה כפי שנראה לקמן. שיעורנו יתחלק לשלושה חלקים. בחלק הראשון נדון בחלקיה השונים של מלאכת הוצאה – פעולת הוצאה וההכנסה, ובמחלוקת התלמודים בשאלה האם מדובר באב ותולדה או שני מאפיינים של אב אחד. בחלק השני נעבור לעסוק במקורותיה של המלאכה, אשר בשונה משאר מלאכות זכתה למספר מקורות מן הכתובים, נעייין בשיטת בעלי התוספות המבינים כי ריבוי המקורות הקיימים למלאכה זו נובעים דווקא מהיותה מלאכה גרועה, נעמוד על משמעות הביטוי, ונבחן את עמדת הרמב"ם ביחס למלאכה תוך שימת לב לשאלה באיזו מידה עלינו להתייחס לכל אחד מן המקורות. בחלק השלישי והאחרון נבחן לאור הניתוח שהצענו מהו המוקד במלאכת הוצאה: פרשת המן כשיטת בעלי התוספות

1 לזכרו של ר' איזיק בן דוד זצ"ל אהוב על הבריות ואוהבם, עסק במסירות ובדבקות במלאכת הגבאות של בבית החולים כרמל בחיפה, ועזר לרבים להרגיש ברשות היחיד הפרטית שלהם גם כאשר נגזר עליהם לשבות ברשות הרבים.

2 שבת ב ע"א ד"ה בעה"ב

3 וכבר העיר על כך תוס הרא"ש שבת ב ע"א ד"ה יציאות 'אבל הוצאה מלאכה גרועה היא שאלו היה נושא חפץ גדול כל היום ברשות היחיד לא מייחייב ואלו הוציא כגורגרת מרשות היחיד לרה"ר מייחייב'

4 העיר באריכות על הדברים הרב יהודה ברנדס בשעוריו מדע תורתך ראה: <http://www.bmj.org.il/files/441349958973.pdf>. לדעתו איסורי השבות והמוקצה שנוספו במהלך הדורות מונעים בנוחותם את המציאות של עובדין דחול, ובכך החליפו את תפקידה של מלאכת הוצאה כשומרת על האדם מן היציאה כלפי חוץ ועשיית עובדין דחול.

במשך ששה ימים. המקורות השונים שהיו לבבלי ולירושלמי השפיעו גם הלכה למעשה על השאלה האם הכנסה היא אב מלאכה או תולדה, ואף מהווים נפק"מ לשאלה האם במידה ואדם הוציא והכניס באותה עת הוא יתחייב פעמים? במידה והוצאה והכנסה מוגדרים כאב אחד, הוא יתחייב פעם אחת אך במידה ומדובר באב ותולדה הוא אכן יתחייב פעמיים. בשאלה זו נחלקו בעלי התוספות והרמב"ם. על פי שיטת בעלי התוספות (שבת ב ע"א ועוד מקומות) במקרה כזה האדם ילקה פעמיים ואילו לשיטת הרמב"ם (הלכות שבת יב, ח) הוא ילקה פעם אחת בלבד.

נראה, אם כן, כי המחלוקת בין התלמודים סביב האופנים השונים של פרשיית תרומת המשכן הביאו למחלוקת גם הלכה למעשה. ברם, נשאלת השאלה האם למחלוקת זו יש פרשנות מהותית מעבר לשאלת המסורה עליהם מבוססות הסוגיות?

ג. מקורותיה של מלאכת הוצאה

בתלמוד הבבלי וכן בתלמוד הירושלמי מובאות דרשות שונות המאפיינות את מקורותיה של מלאכת הוצאה, אשר כפי שאמרנו אופיה אומר דרשני. ברם, עוד בטרם שנסקור את כל השיטות בטבלה שתופיע לקמן, יש לעמוד על מקורה של המחלוקת היסודית ביותר במלאכות שבת - מהו המקור ממנו נלמדות ט"ל מלאכות שבת. בשאלה זו עסקו התנאים ומחלוקתם מבואת בגמרא בשבת מט ע"ב

הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי? אמר להו רבי חנינא בר חמא: כנגד עבודות המשכן. אמר להו רבי יונתן ברבי אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא: כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה - ארבעים חסר אחת.

שאלת הגמרא 'כנגד מי' משקפת שגם האמוראים היו נבוכים בשאלה מהו המקור למלאכות שבת, שכן בפשוטו של מקרא, מלבד מלאכת מבעיר ומלאכת הוצאה הכתוב לא מפרט מהו האופן ומהו המספר של המלאכות האסורות. הפתרון למבוכה זו הן דרשות תנאים מבוססות-מסורות אודות המקור מן הפסוקים לט"ל מלאכות השבת. דרשה אחת היא דרשה כללית הקובעת את המספר ל"ט, אותה דרש רבי שמעון.

מלאכת הוצאה הוא פרשיית השבת המופיעה בפרשת תרומה במסגרת ציווי המשכן בשמות (לו, ו)

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לְאָמֵר אִישׁ וְאִשָּׁה אֶל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכְלָא הָעָם מִהִבִּיא.

ברם, בשני התלמודים מופיעה פרשנות שונה לאופן בו נעשתה תרומת המשכן. בתלמוד הירושלמי מובאת שיטת חזקיה:

מניין שהוצאה קרוייה מלאכה?

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן שמע להן מן הדא: (שמות לו, ו): 'ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא'. נמנעו העם מלהוציא מבתיהן וליתן לגיזברים.

ר' חזקיה בשם ר' אילא אפילו הכנסה את שמע מינה - כשם שנמנעו העם מלהוציא מבתיהן וליתן לגזברין כך נמנעו הגיזברין מלקבל מידן ולהכניס ללישכה.

ע"פ המסורות התנאיות אותם מביאים האמוראים במהלך התרומות למשכן, התקיים הליך של הוצאה. במהלך ששת הימים, העם הוציא את חפציו מביתו לרשות הרבים והניחו את החפצים בשטח הפתוח, ומשם באו הגזברים לקחו את החפצים והכניסום שוב לרשות היחיד. מכאן מבין הירושלמי שהוצאה והכנסה שניהם ביטוי יישומים שונים לאב המלאכה הוצאה.

לדעת רבי יוחנן בתלמוד הבבלי, האופן בו נעשתה תרומת המשכן היה חד כיווני בלבד:

הוצאה גופה היכא כתיבא?

אמר רבי יוחנן: דאמר קרא: 'ויצו משה ויעבירו קול במחנה'. משה היכן הוה יתיב? במחנה לוי, ומחנה לוי רשות הרבים הוא, וקאמר להו לישראל: לא תפיקו ותיתו מרשות היחיד דיכחו לרשות הרבים.

בשונה מדרשות התנאים בתלמוד הירושלמי, על פי המסורות שהיו לרבי יוחנן בתלמוד הבבלי, תהליך התרומה התקיים באופן אחר: העם הוציא את חפציו מרשות היחיד לרשות הרבים ומשם משה אספם

מחכמי ספרד הוצאה היא דווקא 'מאבות מלאכות' אשר מלבד המסורות הלכה למשה מסיני אודותיהן ישנו אף רמז לאיסור ההוצאה בפסוקים עצמם.

ד. שיטת התוספות הוצאה מלאכה גרועה

התוספות במספר מקומות⁵ מעיר כי 'הוצאה מלאכה גרועה היא'. בתוספות הרא"ש⁶ מופיע הסבר מפורט לדבר:

אבל הוצאה מלאכה גרועה היא, שאלו היה נושא חפץ גדול כל היום ברשות היחיד לא מיחייב ואלו הוציא כגרוגרת מרשות היחיד לרשות הרבים מיחייב.

על מנת להוציא מליבם של אנשים כי החיוב במלאכת ההוצאה הוא על ה'מאמץ' בנשיאת החפץ, מדגיש בעל תוספות הרא"ש שלא המאמץ הוא המהווה מדד למלאכה אלא המעבר של החפץ, גם במידה ושיעורו הוא כגרוגרת ממקום אחד למקום אחר. במילים אחרות, המאפיין של מלאכת הוצאה אינו בפעולת האדם אלא בשינוי במקום של החפץ.

במקומות אחרים מוסבר שגרועותה של מלאכת הוצאה באה לידי ביטוי בריבוי המקורות (שהובא בטבלה לעיל) הנדרש לשם עיגונה כמלאכה. ברם, למרות ריבוי מקורות זה נראה כי לשיטת התוספות המקור המרכזי ממנו לומדים את מלאכת הוצאה הוא פרשת המן. קביעה זו, מסביר התוספות, עולה בבירור ממהלך הגמרא במספר מקומות בשס"ז, בהם רוצה התלמוד לחלץ עקרון הלכתי ממלאכת ההוצאה לשאר מלאכות, ובמסגרת זו הוא מתייחס אל פרשת המן. הרמב"ם, חלוק על בעלי התוספות וסבור כי המקור למלאכת הוצאה היא פרשת תרומת המשכן.

ה. שיטת הרמב"ם

5 שבת ב ע"א ד"ה פשט, ביצה יב ע"א ד"ה דילמא, שבועות ב ע"א ד"ה יציאתו
6 הסבר דומה מופיע בחידושי הרמב"ן (שבת ב ע"א) בשם של רבותינו הצרפתיים 'הוצאה חידוש הוא שברשות היחיד מותר לישא משא גדול ואם הוציא לרשות הרבים כגרוגרת חייב, מה שאין כן בשאר אבות מלאכות שאינן חלוקות ברשויות אלא איסורן מחמת עצמן' לאור דבריהם של בעלי התוספות מסביר הרמב"ן מהו הגורם לשוני בין הוצאה לשאר מלאכות- והוא 'חילוק הרשויות' אשר מגדיר את המלאכה ולא הפעולה עצמה של נשיאת משאות.
7 פסחים פה ע"א המוציא פסח מחבורה לחבורה, הוריות ד ע"א זקן ממרא אינו חייב עד שיורה בדבר שהצדוקים המודים בו.

דרשה שנייה, אותה דרש רבי חנינא מבוססת על לימוד מ'עבודות המשכן'. בסוגיות העוסקות בבירור מלאכות שבת התקבלה שיטתו של רבי חנינא. לכן, כאשר חכמים הגדירו את אופניה השונים של המלאכה הם דנו באופן בו בוצעה אותה מלאכה בעשיית המשכן. דוגמה ניתן לראות בדרשה הבאה אודות מלאכת הוצאה (בבלי שבת, מט ע"ב):

דתניא: אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן, הם זרעו - ואתם לא תזרעו, הם קצרו - ואתם לא תקצרו, הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה - ואתם לא תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע - ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים, הם הוציאו מעגלה לעגלה - ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות היחיד.

הדרשה שלפנינו מלמדת כי קיימים אופנים שונים למלאכת הוצאה ולמעבר בין רשות לרשות. במהלך הברייתא מובהר כי כל אחת משיטות ההוצאה האסורות בשבת מבוססות על אסמכתא מעבודות המשכן על ידי אפיון תהליך פירוק הקרשים מן העגלות לקראת הקמת המשכן. ברם, בשונה משאר מלאכות שבת בהם הדרשה ממלאכות המשכן היא המקור המחייב ממנו ללימוד גדרי המלאכה, בתלמודים מובאים שלל דרשות שונות למלאכת הוצאה, כפי שנוכל לראות בטבלה הבאה:

הסוגיה	הפסוק	הפרשייה
עירובין יז ע"ב, פסחים פה ע"ב, הוריות ד ע"א	אל יצא איש ממקומו ביום השבת	פרשת המן - שמות טז
בבלי שבת צו ע"ב, ירושלמי שבת א: א	ויכלא העם מהביא	תרומת המשכן - שמות לו
ירושלמי שבת א: א	לא תוציא משא מביתכם ביום השבת	משאת השבת - ירמיהו יז

ריבוי המקורות למלאכת הוצאה הביאו את הראשונים בעקבות הסוגיות לגבש הבנות שונות אודות טבעה של מלאכת זו. לדעת בעלי התוספות - 'הוצאה מלאכה גרועה היא' ואילו לדעת הרמב"ם ועוד

הרמב"ם בהלכותיו (שבת יב, ח) סבור כי הפן היחודי הקיים במלאכת הוצאה מבוטא בביסוסו על תרומת המשכן :

הוצאה מרשות לרשות מלאכה מאבות מלאכות היא, ואף על פי שדבר זה עם כל גופי תורה מפי משה מסיני נאמרו, הרי הוא אומר בתורה (שמות לו, ו) 'איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא' הא למדת שההבאה מלאכה קורא אותה, וכן למדו מפי השמועה שהמעביר ברשות הרבים מתחלת ארבע לסוף ארבע הרי הוא כמוציא מרשות לרשות וחייב.

הרמב"ם פותח את דבריו בהנחת יסוד לפיה כל מלאכות השבת נלמדו בהלכה למשה מסיני, ומלאכת הוצאה מבוססת אף על מקור נוסף והוא פרשת תרומת המשכן. מתוך דבריו של הרמב"ם 'שההבאה מלאכה קורה אותה' דומה שהוא הכריע על בסיס דברי הירושלמי בשבת (א, א) 'מנין שהוצאה קרויה מלאכה'. קרי: המקור למלאכת הוצאה היא פרשת תרומת המשכן ממנו למדו התנאים את כל האופנים של נמלאכה : הוצאה והכנסה.

ו. התכנסות

בחירתם של בעלי התוספות לשים דגש על פרשיית המן כמקור למלאכת הוצאה, מדגישה עקרון יסודי במלאכת זו. נראה כי התוספות סברו שבבסיס המלאכה עומד היחס בין פנים לחוץ. הגמרא בהוריות ד ע"א מביאה קביעה מעניינת אודות זקן ממרא. הגמרא קובעת כי זקן ממרא הוא אדם אשר מורה הלכה בדבר שהצדוקים מודים בו. מדוע בחרו חכמים במבחן זה דווקא לזיהויו של זקן ממרא? דומה שדבר שהצדוקים מודים משקף אופן של דרישת התורה וערעור על סמכות חכמים בפרשנות התורה, דוגמא לדבר היא במלאכת הוצאה. הצדוקים, אשר פרשו כפשוטו של מקרא, סברו כי הוצאה הנאסרת בפסוק אינה הוצאה חפץ ממקום אלא יציאתו של האדם. חכמים, לעומתם, על פי מסורות התורה שבעל פה הבינו כי ההוצאה הנאסרת היא זו של החפץ ולא של האדם. מקור קדום למסורות חכמים מצוי בדברי הנביא ירמיה יז (יט-כז)

(יט) כה־אָמַר יְקֹנֶק אֲלֹנֵי הַלֶּף וְעַמְדָּתִי בְּשַׁעַר בְּנֵיעַם הָעָם אֲשֶׁר יְבָאוּ בֹּמֶלְכֵי יְהוּדָה וְאֲשֶׁר יֵצְאוּ בָּו וּבְכֹל שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם :

(כ) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם שְׁמַעוּ דְבַר יְקֹנֶק מֶלְכֵי יְהוּדָה וְכִלְיָהוּדָה וְכֹל יִשְׁבְּי יְרוּשָׁלַם הַבָּאִים בְּשַׁעֲרֵי הָאֵלֶּה : ט

(כא) כָּה אָמַר יְקֹנֶק הַשְּׁמַרְוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל תִּשְׂאוּ מִשְׁאֵל בְּיָדֵי הַשְּׁבָת וְהִבֵּאתֶם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם :

(כב) וְלֹא־תוֹצְאוּ מִשְׁאֵל מִבְּתֵיכֶם בְּיָדֵי הַשְּׁבָת וְכֹל־מְלֶאכֶה לָא תַעֲשׂוּ וְקִדְשֵׁתֶם אֶת־יָדֵי הַשְּׁבָת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם :

(כג) וְלָא שְׁמַעוּ וְלָא הִטּוּ אֶת־אֲזְנוֹתֵי וַיִּקְשׁוּ אֶת־עַרְפְּתָם לְבַלְתִּי שׁוּמַע שְׁמוֹעַ וּלְבַלְתִּי קָחַת מוֹסַר :

(כד) וְהִיָּה אִם־שָׁמַעַ תִּשְׁמַעוּן אֲלֵי נְאֻם־יְקֹנֶק לְבַלְתִּי הַבִּיָּא מִשְׁאֵל בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיָדֵי הַשְּׁבָת וְלִקְדַשׁ אֶת־יָדֵי הַשְּׁבָת לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת־בָּהּ בְּוֹלֵי־מְלֶאכֶה :

(כה) וּבָאוּ בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת מֶלְכֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂבִּים עַל־פֶּסֶל דָּוִד רַכְבֵּי־יָם בְּרֶכֶב וּבְסוּסֵים הֶמָּה וְשִׁרְיָהֶם אִישׁ יְהוּדָה וַיִּשְׁבְּי יְרוּשָׁלַם וַיִּשְׁבְּהָ הָעִיר־הַזֹּאת לְעוֹלָם :

(כו) וּבָאוּ מִעֲרֵי־הַיְהוּדָה וּמִסְבִּיבֹת יְרוּשָׁלַם וּמֵאֶרֶץ בְּנֵי־מִן וּמִרְהַשְּׁפֵלָה וּמִרְהַהֲרֵל וּמִרְהַנְּגֵב מִבְּאֵי־עוֹלָה וְזָבַח וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה וּמִבְּאֵי תוֹדָה בְּיַד יְקֹנֶק :

של איסור ההוצאה הוא להביא את האדם לתהליך של התכנסות.

ז. המקום עושה את החפץ

שיטת הרמב"ם דורשת עיון.

בהלכות שבת (יב, ח) אותם צטטנו לעיל מסביר הרמב"ם כי המקור למלאכת הוצאה הנו פרשת תרומת המשכן. ברם, בהלכות שגגות, בעקבות דברי הגמרא בהוריות ד ע"א, דומה כי הרמב"ם דורש את הפסוקים בפרשת המן כמקור למלאכת הוצאה (שגגות יד, ב):

אבל אם טעו והורו ואמרו המוציא מרשות לרשות הוא שחייב שנאמר: 'אל יצא איש ממקומו' אבל הזורק או המושיט מותר, או שעקרו אב מאבות מלאכות והורו שאינה מלאכה, הרי אלו חייבין.

על פי הלכה זו, במידה ובית דין הורה כי איסור הוצאה קיים דווקא כאשר האדם עוקר את גופו מרשות לרשות, יחד עם החפץ, ולא כאשר הוא מעביר את החפץ על ידי הושטה או זריקה, הוא מתחייב בדיני בית דין ששגג (וחייב בקורבן), שכן עקר אב מאבות המלאכה. הרמב"ם מבסס את דבריו על דברי הגמרא בהוריות, לפיה זקן ממרא הוא אדם המורה בדבר שהצדוקים מודים בו, קרי: לעניין איסור הוצאה צמצום האיסור רק לעקירת הגוף של האדם היא פרשנות צדוקית מוטעית. על מלאכת הוצאה חייבים גם כאשר קיימת עקירה של החפץ ללא שינוי מיקומו של הגוף המוציא אותו, כפי שלמדנו בפרשית המשכן.

כאן עולה השאלה מהי המלאכה בהוצאת חפץ ממקומו ביום השבת? הרי לפני ההוצאה החפץ היה חפץ וגם לאחריה היה חפץ, מהו 'השינוי' אותו עשתה הוצאה בחפץ אשר מחשיבו כמלאכה? כדי לענות על שאלה זו נעיין בדברי הגאון רבי מנחם זאמבה הי"ד⁸

(כז) וְאִם-לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדְּשׁוֹת אֶת-יְיָוָה הַשְּׁבֹת וּלְבִלְתִּי שְׂאֵת מִשְׂאֵ וּבָא בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם בְּיְיָוָה הַשְּׁבֹתוֹת וְהִצַּתִּי אֶשׁ בְּשַׁעְרֶיהָ וְאֶקְלָהָ אֶרְמְנוֹת יְרוּשָׁלַם וְלֹא תִקְבָּה: פ

על מה צווה הנביא? מעיון בפרשיה עולה כי תוכחתו נסובה על אנשי ירושלים המוציאים את משאם ביום השבת. ויש לשים לב, לא מדובר על אנשים שחרשו, זרעו או הבעירו אש, כל פעולתם הייתה להוציא את משאם ביום שבת. למרות זאת, האיסור אשר עברו עליו כפול: לאו של עשיית מלאכה, ועשה - שלא קידשו את השבת. ברם, אולי בשונה ממלאכות שבת אחרות הנעשות ברשות היחיד ולעיתים ברשות הרבים במלאכת הוצאה היא המלאכה אשר מעצם טבעה מחברת בין שני התחומים ומפריעה את אוירת השבת. שבת הקניונים של ירמיהו הנביא כמוה כשבת החילונית בדורנו - מחד רבים שובתים ממלאכה ושבת הוא יום השבתון הרשמי במדינת היהודים ומאידך שבת זו מחוללת היא וכל כולה שבת של משא ומתן של ימי מעשה השייכים לרשות הרבים. זאת בניגוד לצביון שבת אשר עיקרו מצוי בהתכנסות לרשות היחיד, התכנסות שאינה משמע כדברי הצדוקים להיצמד לרשות היחיד באופן פיזי, אלא התכנסות רוחנית בה אדם אינו מוציא משאו אלא את אישיותו כלפי חוץ: יוצא לבית המדרש, ולרשות הרבים לשם לימוד תורה ועיסוק ברוחניות.

ברם, כפי שצווח ירמיהו, הציווי על ההתכנסות אינו חידוש או רעיון שלו, מקורו במקרא בפרשת המן. בפרשת המן נצטוו ישראל ציווי דומה, להכין את צרכיהם מבעוד יום ויהיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו (שמות טז, ה), או במילים אחרות: הכנסו לבתיכם והפסיקו את העיסוק ברדיפה אחר הקיום האנושי היום יומי; הקדישו את השבת לשביתה ממלאכה למנוחה לעונג ולקדושה.

אם נחזור לשיטת התוספות המקור המרכזי למלאכת ההוצאה הוא פרשת המן, אשר שמה דגש מרכזי על ההוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. ייתכן שדגש זה מבהיר את ההיבט העקרוני אותו תיארונו – מטרתו

8 רבי מנחם זמבה יהיה איש מעשה. מספרים עליו שפרנסתו היה ממכירת צורכי בנייה; יום אחד הוא נשאל: רבי, איך אתה מצליח גם לעסוק במלאכה וגם ללמוד תורה? השיב רבי מנחם זמבה: בין סוגיה לסוגיה אני מוכר מסמרים. רבי מנחם זמבה היה מעורב בדעת עם הבריות, ובאחד מנאומו הצבורים האחרונים בכינוס של אגודת ישראל ערב מלחמת העולם השנייה בוונא התריע על הטעות שעשתה אגודת ישראל בכך שהשאירה את הנושא הציוני לפרוקי עול ולא לשומרי אמוני ישראל. לא זכנו כי כל כתיבי הגאון יגיעו לידנו, מלבד ספרו החשוב תוצאות חיים העוסק בענייני הוצאה, ומספר חידושי תורה ותשובות שנתן הגאון אשר נשתמרו בארכיון ענג שבת של רבי יחיאל

כטהור. כך גם בהלכות שבת - חפצים של רשות היחיד הם חפצים הנמצאים ברשות האדם והוא יכול לטלטלם בחופשיות ברשות זו, ואילו חפצים הנמצאים ברשות הרבים טלטולם מצומצם לד' אמות בלבד. לכן, מסביר רבי מנחם זמבה, בסיטואציות מסוימות של העברה מרשות לרשות ישנם מקרים בהם חייבו חכמים רק מכח תולדה ולא מכח אב: משום שבמקרים אלו החפץ לא עבר את השינוי ההלכתי 'החלופתי' במעבר בין רשות הרבים לרשות היחיד.

ח. בין משכן למן

לסיכום, ראינו לאורך שיעור זה כיצד הבנת משמעות דרשות חז"ל במקורותיה של מלאכת הוצאה השפיעה על הפרשנים לאורך הדורות. רש"י וסיעתו סברו כי המוקד באיסור ההוצאה הוא האדם העוקר את גופו וחפציו מרשות לרשות, ותפסו את המלאכה כמלאכה אשר מטרתה להביא את האדם לתהליך של התכנסות המחייב לעזוב את רשות הרבים ולטובת רשות היחיד. הרמב"ם, בעקבות התלמוד הירושלמי, הבין כי המוקד במלאכת ההוצאה הוא החפץ, ונראה שסבור כי ישנה חשיבות למקומו של החפץ משום ש"המקום עושה את החפץ"; בשבת לא ניתן להעביר חפץ ממקום למקום משום שהאדם משנה את דינו ותכליתו מחפץ של רשות היחיד על משמעויותיו השונות לחפץ של רשות הרבים.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון תשע"ה

עורך: נועם לב

בית המדרש הווירטואלי

מיסודו של

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash

האתר בעברית: <http://vbm.etzion.org.il>

(מרבני וורשא ערב מלחמת העולם השנייה ומאחרוני הפוסקים בגטו ערב מרד הגיבורים⁹), אשר בספרו 'תוצאות חיים' עמד על שורשיה וגווניה השונים של מלאכת הוצאה:

דאב מקרי אם יש תרתי עקירה והנחה וגם

השתנות מרשות לרשות בחיוב, ולכן בעני העומד בחוץ דבעת שמשנתנה החפץ מרשות הרבים לרשות היחיד הרי הוה שינוי של חיוב דהא יש על החפץ תורת רשות הרבים עד רגע האחרונה, על ידי זה שמונח בידו שהוא עם גופו ברשות הרבים והוא מכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד, בכהאי גוונא הוי אב אבל העומד בפנים דבעת שמכניסו לרה"י כבר חלף מן החפץ שם רה"ר מיד שהגיבהו מן הקרקע כיוון דגופו ברשות אחר ואז הרי לא שינהו לרשות אחר, אם כן ליכא שינוי מרשות הרבים לרשות היחיד ברגע היציאה מרשות לרשות בחיוב ובכהאי גוונא, דחסר שינוי הרשות ברגע הוצאה לא הוי רק תולדה.

רבי מנחם זמבה מעמיד את מלאכת הוצאה על ב' יסודות: האחד הוא העקירה וההנחה - הפעולה הטכנית של הזזת החפץ, השני הוא שינוי השם של החפץ, מחפץ המונח ברשות מסוג א לחפץ המונח ברשות מסוג ב. במילים אחרות: על פי היסוד השני נראה כי למקומו של החפץ ברשות מסוימת יש משמעות גדולה. לרעיון זה, שהמקום עושה את החפץ יש הדים בתחומים הלכתיים שונים. לדוגמה בהלכות נזיקין לחפץ המונח ברשות היחיד יש יותר הגנות מאשר חפץ המונח ברשות הרבים. הבדל דומה קיים גם בהלכות ספק טומאה: במקרה שאנו מסופקים האם חפץ מסוים נטמא ברשות היחיד הוא יוגדר כטמא, אך אם החפץ נמצא ברשות הרבים יוגדר

⁹ רינגבלום, עיתונאי יהודי אשר שהה ותיעד את ימי הגטו האחרונים 'למען ידעו דוריתכם'.

9 שמעתי פעם מניצולת הגטו סיפור מרטיט על רבי מנחם זמבה. בימים האחרונים של הגטו הייתה אפשרות לצעירים לברוח אל מחוצה לו. אותה אישה, שהייתה נערה באותה התקופה, יכלה לצאת באחת מן הקבוצות האחרונות אך לא היה לה את כוחות הנפש לעזוב את משפחתה בגטו. אביה ה"ד הפציר בה לצאת והיא לא נענתה לו. לקח אותה האב לרבי מנחם זמבה לדין תורה. וזה פסק לה: את צעירה ויש באפשרותך להינצל, צאי מן הגטו וה' יהיה בעורך. במר לה, היא עשתה את ציווי של הגאון ועזבה את בית אביה, והתקיימה בה ברכתו של אותו הגאון ובדרך לא דרך עברה ימי התהו וזכתה להקים משפחה ודור ישרים בארץ ישראל.

האתר באנגלית : <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי : 02-9937300 שלוחה 5

דוא"ל : office@etzion.org.il
